

más volt, és ennek utólagos feldolgozása is egyéneként különbözött. S attól sem, hogy nehezményezi a kérdésről való „elhallgatást” a háború utáni első évtizedekben. Ehhez csupán annyit jegyzünk meg, hogy az elhallgatás korántsem rendszer-specifikus – konkrétan kommunista (magyar vagy román) – tabu volt. Attól vált nehezzé a munka, hogy úgy tűnik: Tibori Szabó a maga számára választott téma feldolgozása közepette jött rá, hogy a vizsgálati terepül választott háború utáni sajtó nem ad választ arra, amire igazából

kíváncsi lenne, s emiatt kényszerült – a kötet második részét kitöltő – terepváltásra. S attól lett nehéz követni a szerzőt, hogy két tematikát és két műfajt próbált „egyenirányítani”, egy köteté vasalni – őt magát parafrázálva: „oszillált” a tárgykörök és az ezek feldolgozását megkívánó különböző műfajok között. De mint a bevezetőben említettem, közben sok minden elvégeztetett ahhoz, hogy a szerző egy integrált munkával rukkoljon elő az erdélyi zsidóság háború utáni identitásának tárgykörében.

EROTIKA ÉS BIBLIOFÍLIA

Kellner István tiltott könyves tevékenysége az 1920-as években

■ A 19. századi modern francia bibliofilek legemblematikusabb alakja, Octave Uzanne *Caprices d'un Bibliophile* című, 1878-ban megjelent munkájában *erotobibliománnak* nevezi a szenvedélyes könyvbarátnak azt a típusát, aki erotikus munkák gyűjtésében éli ki bibliofil passzióját.¹ Magyarországon az erotikus kiadványok² gyűjtése a 20. század első évtizedeiben a modern bibliofil könyves kultúra hazai fellendülésével jött divatba a könyvgyűjtők körében. Külföldi mintára itt is megindult a csekély példányban (30–300) előállított, számozott, szignált, képzőművészek grafikáival díszített, a rendes kiadásnál esetenként akár tízszer drágább, reprezentatív kiállítású, merített papírra nyomott, művészien kötött modern bibliofil-amatőr könyvek készítése és gyűjtése. A bibliofilek újabb generációja a számozott luxus- és első kiadások, grafikai mappák és ex librisek mellett az erotikus műveket is gyűjteni kezdte.³ Megjelentek ugyanakkor azok a műkedvelő fogyasztók is, akik a maguk szórakoztatására kezdték el vásárolni az átlagosnál jóval drágább tiltott kiadványokat. A 19.

század végéig túlnyomórészt idegen, főleg francia és német nyelvű erotikus munkák voltak jelen a hazai „földalatti” könyvkereskedelemben, a 20. század elején terjedtek el a magyar nyelvű és/vagy magyar kiadású termékek.

Míg például Franciaországban az első világháborút követően a hatóságok gyakorlatilag szemet hunytak az erotikus irodalom szűk körű terjesztése felett, addig a húszas években a Horthy-rendszer illetékes szervei – ha nem is az angolszász szervezethez és szigorral – igyekeztek meggátolni az ilyen jellegű munkák forgalmazását. 1929-ig a büntetőjog eszközeivel léptek fel a közérkölcsekre veszélyes „szeméremsertő” nyomtatványok ellen. A Btk. 248.§-ának idevonatkozó része a következőképpen rendelkezett: „Aki fajtalanságot tartalmazó iratot, nyomtatványt vagy képes ábrázolatot nyilvános helyen kiállít, árul vagy terjeszt: a szemérem elleni vétséget követi el, és három hónapig terjedhető fogházzal és [...] pénzbüntetéssel büntetendő.” A tiltott termék létrehozásában részt vevő személyekkel szemben (író, grafikus, kiadó, terjesztő, nyom-

Jelen tanulmány a Hajnal István Kör A kommunikáció története című konferenciáján (Miskolc, 2009. aug. 29.) elhangzott előadás szerkesztett változata.

da stb.), ha a sokszorosítás, terjesztés és nyilvános helyen történő kiállítás az ő tudtukkal történt, az előbbinél akár kétszer olyan súlyos büntetés is kiszabható volt. Az 1914. évi sajtótörvény értelmében a kiadóknak sokszorosítás útján előállított kiadványaikat a terjesztés megkezdése előtt az ügyészségen működő sajtórendészetnek is be kellett mutatniuk, ellenkező esetben büntetésre számíthatnak. Hasonlóképpen léptek fel az impresszum nélküli kötetek előállítói és terjesztői ellen. 1929-ben cikkelyezték be a 38 állam által elfogadott, „a szemérem-sértő közlemények és a velük való üzérkedésnek elnyomása végett Genfben létrejött nemzetközi egyezményt”, amely már a mozgóképre is kiterjedt. Ennek értelmében hat hónapig terjedő fogházzal volt büntetendő az, aki „szemérem-sértő iratot, rajzot, metszetet, festményt, képet, falragaszt, jelképet, fényképet, mozgófényképfilmet vagy más ilyen tárgyat” kereskedés, szétosztás, közszemlére tétel céljából készít, forgalmaz (akár a nyilvánosság kizárásával) vagy hirdet, illetve üzletszerűleg kikölcsonöz.⁴

Bár a húszas évek során több tucat vizsgálat indult sajtó (azaz nyomtatvány) útján elkövetett szemérem elleni vétség gyanújával, a vádemelés, illetve a szigorú büntetés kiszabása vagy letöltése gyakran elmaradt. Ez derül ki a következőkben bemutatásra kerülő Kellner István (1892–?) könyvkereskedő és könyvkiadó Budapest Főváros Levéltárában (BFL) található büntetőperes irataiból is, amelyek segítségével betekintést nyerhetünk a 20. század elejei erotikus munkák forgalmazásának és a cenzúra korabeli működésének a kulisszatitkaiba.

Erotobibliomán a vádlottak padján

■ A kereskedelmi tanulmányokat folytató, de festői és grafikusai ambíciókkal rendelkező Kellner István vérbeli *erotobibliomán* volt. Ifjú kora óta megszállottan gyűjtötte az erotikus vonatkozású és művészi értékkel bíró könyveket, ex libriseket, grafikai lapokat és mappákat. Erről árulkodnak a gyűjteménye részére készí-

tett könyvjegyek is: *Eroticis Stefan Kellner; Collections Galantes Etienne Kellner* (Gara Arnold, 1915).⁵ Könyv- és műkereskedői tevékenysége megindításának a háttérében is gyűjtőszemélye állt. Minden bizonnyal saját, könyvművészeti jelentős 18–20. századi, túlnyomórészt német és francia illusztrált könyvállománya, valamint gazdag műgyűjteménye képezte alapját 1919-ben megnyitott Koronaherceg (ma Petőfi Sándor) utca 10. szám alatti antikváriumának.⁶ Eladásra kínált változatos *erotica curiosa* anyagában üzletének könyvkatalógusai szerint a különböző korok pajzán műveitől a „legveszedelmesebbnek” tartott és századokon át üldözött illusztrált pornográf munkáig szinte minden fellelhető volt.⁷ Utóbbiak közé tartozott például a Boyer d’Argens-nak tulajdonított *Thérèse Philosophe* (1748) című prózai mű nagyon ritka, szép, nagy alakú kihajtható metszetekkel illusztrált kiadása is. De meg lehetett nála vásárolni a párizsi Nemzeti Könyvtár „Pokol” elnevezésre hallgató részlegének a tiltott, erotikus és pornográf könyvekből álló jegyzékét (*L’Enfer de la Bibliothèque nationale*, 1913) éppúgy, mint Klimt vagy Schiele aktrajzeit.⁸ Az imponáló gazdagságú árukészletről arra következtethetünk, hogy Kellner István budapesti könyvkereskedésében a magyar vonatkozású tiltott nyomtatványok is megtalálhatók voltak. Ezek közé tartozott a lesbikus kalandok sorát elbeszélő és nyolc pornográf illusztrációt tartalmazó *Júlia és a nők*⁹ című regény is, amelynek a terjesztése ügyében indított eljárás során a könyvkereskedő is a nyomozhatóság látókörébe került.

1920 decemberében a Budapesti Államrendőrség detektívjének – gyűjtőnek álcázva magát – sikerült lefoglalnia a Múzeum körúti Központi Antikváriumban és Politzerék Egyetem téri könyvkereskedésében.¹⁰ A nyomozónak nem volt egyszerű dolga, mert a kötet nem tartalmazta sem a szerző, sem a fordító, sem a kiadó, sem a nyomda, sem pedig a grafikus nevét. A szigorú hatósági fellépés miatt ugyanis a legtöbb erotikus kiadványon

vagy egyáltalán nem tüntették fel az impresszumot, vagy fiktív (leggyakrabban bécsi és párizsi) kiadó- és nyomdahelyet, valamint álnevet jelöltek meg. A kiadók a kolofonban általában leszögezték, hogy korlátozott számú köteteiket egy szűk, többnyire gyűjtői vagy tudományos kör részére készítik, és az előzetes feliratkozás vagy előfizetés útján terjesztett munkákat nem hozzák kereskedelmi forgalomba. A *Júlia és a nő* kolofonja például a következő szöveget tartalmazta: „Ez a mű, mint kézirat, kizárólag gyűjtők részére készült 200 példányban, melyek elkészülte után a szedés és a kövek megsemmisítettek.”¹¹ Mivel az említett könyv készítőinek a kiléte homályban maradt, a detektívnek csupán annyit sikerült kiderítenie, hogy a franciából fordított kiadvány több fővárosi könyvkereskedőnél, köztük a nagyobb készlettel rendelkező Kellnernél is gazdát cserélt. Mint arról maga is személyesen meggyőződött, a „bizalmas vagy bizalmat keltő” vevők, gyűjtők pult alatt, a legnagyobb titoktartás mellett és persze „horribilis áron” minden akadály nélkül beszerezhették. Ő például inkognitóban 2000 koronát fizetett érte.¹²

A nyomozás során az Egyetem téri üzletből Kellner néhány utcányira található antikváriumához vezettek a szálak. Kellner annyit ismert el, hogy a kötetből volt három példánya, ezeket azonban gyűjtőknek tartotta fenn. Kettőt elajándékozott, egyet pedig segédje útján az előbbi antikvárium alkalmazottja hosszas unszolására adott el a konkurens üzletnek, azzal a szigorú kikötéssel, hogy azt „kizárólag” „egy feltétlenül megbízható, magas állású úr” részére veszik át, és a nagyközség nem fog hozzájutni.¹³

Az egymásnak ellentmondó kihallgatási jegyzőkönyvekből nehéz volt a kötet terjesztésének a valós körülményeit rekonstruálni és az érintett személyek bűnösségét bizonyítani. Mivel homályban maradt a könyv készítőinek a kiléte, így a terjesztésben részt vevő antikváriusok felelősségre vonását sem erőltette a nyomozó. Annál is inkább, mert úgy gondolta, hogy a kereskedők között bizonyíthatóan

csak egy-két példányban felbukkanó és többnyire gyűjtők részére kiszolgáltatót könyv nem lett nyilvánosan terjesztve, és bibliofil jellege, kis példányszáma, illetve borsos ára miatt amúgy sem jutott el a szélesebb olvasóközönséghez. Erre való hivatkozással az ügyészség 1921. május 18-án lezárta az ismeretlen tettes ellen folytatott nyomozást, és egyidejűleg megtiltotta a könyv bárminemű terjesztését és árusítását.¹⁴

Bár arra vonatkozóan nincsenek adatok, kik vásárolták meg a helyenként obszcén szövegrészeket és képeket tartalmazó kis formátumú regényt, valószínűsíthető, hogy az nem kizárólag a „megbízható, magas állású” személyek, gyűjtők körébe jutott el. Ezt a feltevést erősíti meg az, hogy pár év elteltével, 1925. december 9-én egy könyvügynök a Teréz körúti Neiger nevű étteremben – vesztére – éppen egy vacsorázó államrendőrségi detektívet próbált rávenni a könyv megvételére. Az óvatlan házalót a kiadvány terjesztése miatt végül egy hétig terjedő fogház- és pénzbüntetésre ítélte a bíróság.¹⁵

Jóllehet a *Júlia és a nő* című könyv árusításakor Kellnernek sikerült kivédenie a hatóság zaklatását, kiadóként nem volt ennyire elővigyázatos. Míg az egyik első albuma, az osztrák Arthur Paunzen 15 litografált művészi aktrajza¹⁶ nem okozott meglepetést, addig a következő grafikai sorozata miatt meggyűlt a baja a cenzúrával. Azt követően indítottak ellene nyomozást a hatóságok, hogy 1920 nyarán egy vámvizsgálat során egy hajóskapitánytól elkoboztak 12 példányt a kiadásában napvilágot látott és Santho Imre 10 litográfiáját magában foglaló aktmappából.¹⁷ Az ügyészség ugyanis úgy találta, hogy az album szeméremsértő. A bűnjelként lefoglalt kiadvány nyomán megindult, több évig elhúzódó perben a kiadót, a grafikust és a modellt is sajtó útján elkövetett szemérem elleni vétség elkövetésével vádolták meg.¹⁸

A helyenként eltérő tanúvallomásokból¹⁹ rekonstruálható történet szerint a grafikusként tevékenykedő Santho Imre²⁰ azt követően kereste fel 1920 tavaszán

Kellnert, hogy tanulmány céljából elkészítette a korszak egyik, Becker Béby néven ismert, szabados életvitelű színésznőjének aktrajzeit,²¹ akinek annyira megtetszettek a képek, hogy hozzájárult azok sokszorosításához. Az volt az elgondolásuk, hogy a mappák egy részét elajándékozzák a nő barátainak, másik részét az ismerősei körében értékesítik. Az erotobibliomán vállalkozó feltehetően üzleti-
leg is fantáziát látott a rajzok sokszorosításában, hiszen állítása szerint csaknem 25 000 koronát adott a képzőművésznek a könyvnyomtatás előállítás költségeire, ami akkoriban nagy summának számított. 1920 nyarán készült el a 10, részben színes, részben színezetlen erotikus litográfiát tartalmazó, kemény fedelű album (500 × 380 mm), amely a német nyelvű impresszum és kolofon tanúsága szerint Kellner magánkiadványaként Budapesten látott napvilágot 100 számozott és a grafikus által aláírt példányban.²² Az ajánlásban Kellner még azt is kihangsúlyozta, hogy az albumot Becker Béby barátai és „pártfogói” részére jelentette meg. Ezzel kívánta elejét venni a cenzúra gyanakvásának és egyértelművé tenni, hogy a kiadványt nem hozza kereskedelmi forgalomba. A német nyelvű szövegezésnek feltehetően az volt az oka, hogy a szóban forgó grafikákat antikváriumának idegen nyelvű könyvkészletéhez és néhány német nyelvű kiadványához hasonlóan – könyvjegyzékeiben az árakat is márkában adta meg – külföldön a nagyobb vásárlóerővel bíró amatőrök körében kívánta értékesíteni, akikkel gyűjtői és könyvkereskedői tevékenysége miatt minden bizonnyal bizalmas kapcsolatot épített ki. Ezt támasztja alá a Bécsbe tartó szállítmányának a vámvizsgálat során történt elkobozása is. Az albumból Becker Béby megvett 40-et, amit a kiadó a művésznő által összeállított névjegyzék alapján szétküldött a megrendelőknek. A kézzel színezett példányok árát Kellner 5000 koronában állapította meg.

A budapesti királyi büntető bíróságon megindított ügy 1923 decemberében került át a törvényszékhez.²³ A ható-

ságok a védelem heves tiltakozása ellenére mindvégig ragaszkodtak a közönség kizárásával folyó zárt tárgyaláshoz arra hivatkozva, hogy a per során felmutatják és részletesen körülírják a 10 „fajtalanságot” ábrázoló képet, ami szerintük „a közérkölcsiséget súlyosan veszélyeztette volna”. A grafikák közül különösen azokat a beállításokat találták durva módon botrányosnak, ahol a művész megmutatja a női szeméremtestet, illetve, ahol „a nemi érzékiséget s részben a nemi perverzítást feltűnően előtérbe helyezi”. Az ügyészség az általános erkölcsi és szeméremérzet súlyos megsértése szempontjából az 5, 8, 9, 10. számú képet emelte ki. A törvényszék szakértőket kért fel annak megállapítására, hogy a képek valóban művészi aktoknak minősülnek-e. A védelem ugyanis azt hangoztatta, hogy a művészi szabadság korlátozását jelentené, ha azokat nem esztétikai, hanem erkölcsi szempontból ítélnék meg. A törvényszék által felkért Lyka Károly azt a véleményt fogalmazta meg, hogy „az egész gyűjtemény semmiféle szempontból nem képvisel művészi értéket, az 5. számú álló női alak meztelen szeméremtesttel, a 9. számú egy kerevetre dőlt meztelen női alak lábait szétvetve szeméremtestébe nyúl, a 10. számú egy előtestén meztelen női alak lábait szétvetve szeméremnyílását mutogatja, ezeket a képeket [a] szakértő brutálisaknak, durva szeméremtelenségeknek véleményezte, melyeket semmi művészi ok nem motivál”. Különösen azt találta felháborítósnak, hogy „olyan pontok vannak kidomborítva és színezéssel még jobban kiemelve, amelyek művészi szempontból a legutolsó helyet érdemelnék[k].” A képzőművészeti főiskola rektora – elvárt szerepének eleget téve – egyértelműen a hatóságok szigorú álláspontját képviselte. Ezzel szemben a védelem által megjelölt ellenőrző szakértő úgy találta, hogy „enyhébben” kell a képeket elbírálni. A 8. számú képet például, amelyen „egy kilógó nyelvű meztelen nő előre hajolva farára mutat” csak egy „rossz tréfának” nevezte. Mivel azonban lényegileg nem cáfolta meg a Lyka által előadottakat,

a törvényszék megerősítette azt a korábbi álláspontját, hogy a mappának nincs semmi művészi értéke, és a „nemi életet illető erkölcsellenkedést, tehát fajtalanságot tartalmaz”. Meg kell jegyezni, hogy az inkriminált aktrajzok többsége mind a hatóság szigorú megítéléséhez, mind pedig a korábban ismertetett *Júlia és a nők* című kötetnek a nemi aktust nyíltan ábrázoló illusztrációihoz képest meglehetősen (a mai megítélés szerint kimondottan) „visszafogott” volt. Nyilván az óvatlan kiadó és grafikus is így gondolta, amikor nevükkel vállalták a kiadvány forgalomba hozatalát.

Kellner és Santho a továbbiakban azal védekezett, hogy a kiadványhoz nem fért hozzá a nagyközönség. Azt bizonygatták, hogy az albumot nem terjesztették nyilvánosan, azt csupán Becker Béby ismerőseire juttatták el. A vád képviselői ezt az érvelést arra hivatkozva utasították el, hogy „negyven egyén már igen nagy társadalmi kört érint, illetve kétségen felül igen különböző társadalmi rétegből kerestetett össze. De ezenfelül az sincsen kizárva, hogy ezek az albumot tovább nem adták, vagy ismerőseiknek nem mutogatták volna, s ezáltal is [a] fajtalanságot tartalmazó képek bár már közvetve terjesztve lett[ek].” A bíróság súlyosbító körülményként ítélte meg a grafikus és kiadó cselekedetének haszonszerzésre irányuló szándékát. Kellner erre a vádra azzal védekezett, hogy őt nem a nyereszedés motiválta a mappa kiadásával, azal csupán a tőle segítséget kérő nehéz anyagi helyzetben lévő grafikust akarta támogatni, majd hozzátette: a rajzok erotikus jellegéről csak utóbb, a mappa elkészültekor szerzett tudomást.

Bár az 1923. december 13-án hozott első fokú ítélet szerint a grafikus háromhónapi, Kellnert pedig hatheti fogházra és nagyobb összegű pénzbüntetésre ítélte a büntetőtörvényszék, az ítéletet később alaki semmisségi okra hivatkozva megsemmisítették.²⁴ Az ügyészség új, 1925. február 28-án kelt vádiratában Santho és Becker Baby mellett Kellner már nem szerepelt a vádlottak között. Az

1914. évi sajtótörvény alapján a sajtójogi felelősség fokozatos rendszeréből adódóan csak a szerzőket, jelen esetben a grafikus és a modellt vonták felelősségre a sajtó útján elkövetett szemérem elleni vétséggel, a kiadó sajtójogi felelőssége megszűnt.²⁵ Bár Kellner elkerülte a büntetést, a pereskedés kihatott sorsa további alakulására. Az *erotobibliománt* – nyilván gyűjtői, kereskedői és kiadói tevékenységével is összefüggésbe hozható – életvitelle és adósságai miatt szülei gondnokság alá helyezték.²⁶ Mindemellett az ellene indított eljárásnak abban is szerepe lehetett, hogy csődbe ment könyv- és műkereskedői tevékenységét 1925-től a kecsgetőbb üzleti lehetőségekkel rendelkező szomszédos Bécsbe helyezte át.²⁷

A továbbra is vádlottként szereplő Santhónak és Becker Bébynek, bár más módon, végül sikerült elkerülni a felelősségre vonást. A legszigorúbb büntetés elé néző grafikus nem várta meg az ítéletet. 1923–1924 körül elhagyta az országot, ami miatt körözést adtak ki ellene, majd 1927. december 3-án elévülés miatt megszüntették az ellene indított eljárást.²⁸

1926. augusztus 31-én az időközben gróf Nyári Gusztáv feleségévé előlépett Becker Béby Santhóval ellentétben jogerősen is felmentést nyert, mert a törvényszék elfogadta azon védekezését, hogy nem jártul hozzá a képek sokszorosításához és nyilvánosságra hozatalához.²⁹ A modell állítása szerint Santho azzal kereste meg őt, hogy nyomorgó családja részére segítséget kérjen. Miután a grafikus pénzt nem fogadott el, megkérte, hadd készítsen róla néhány aktrajzot, amibe ő némi vonakodás után bele is egyezett, azzal a megfontolással, hogy majd megveszi tőle a képeket. A színész nő csupán három képhez állt modellt, a többi rajzot a művész fejből készítette. Amikor meglátta a kész sorozatot, teljesen felháborodott, és azonnal meg akarta venni az albumokat, de csak 50 (sic!) példányt tudott kifizetni. Santho hosszas unszolására beleegyezett abba, hogy a grafikus a többi mappát barátai körében értékesíti, azzal a meg-

fontolással, hogy később azokat is visszavásárolja.

Összegzőképpen elmondhatjuk, hogy Kellner István sokoldalú könyves tevékenysége, azt erősíti meg, hogy Magyarországon is megjelent a könyves vállalkozóknak egy csoportja, amely nem kis kockázatot vállalva megragadta az erotikus kiadványok forgalmazásában rejlő üzleti lehetőségeket. Bár az ismertetett iratok alapján arra nem kaptunk pontos választ, hogy a két inkriminált kiadványt hányan és kik vették meg, az egyes példányok a társadalom mely rétegeihez jutottak el,

arról megbizonyosodhattunk, hogy a magas árak és a cenzúra ellenére volt egy szűkebb, a gyűjtőket is magában foglaló fizetőképes vásárlóközönség, amely élénk érdeklődést mutatott az illegálisan terjesztett erotikus munkák iránt. Kellner esettörténete ugyanakkor arra is felhívja a figyelmet, hogy a két háború közötti hazai könyv- és műkereskedelem, de különösen a korabeli cenzúra történetének alaposabb megismeréséhez milyen értékes adatokat szolgáltatnak a nyomtatvány útján elkövetett szeméremsértő ügyek és perek iratai.

Farkas Judit Antónia

■ JEGYZETEK

1. Vö. Szilágyi Géza: Fejezetek az erotikus irodalom bibliofilijából és bibliográfiájából. Magyar Bibliofil Szemle 1925. 4. 206.
2. A gyűjtőfogalmat a továbbiakban a különböző korok eltérő műfaji besorolású munkáira alkalmazom, amelyek között megtalálhatók mind az évelődő pajzán és galáns, mind a nyíltan pornográf művek.
3. Többek között Hoselitz Gyula, Reuter Camillo, Hüttl Hümér és Siklóssy László erotikus könyvgyűjteménye volt ismert bibliofil körökben. Vö. Farkas Judit: Szép könyvek kultusza. Bibliofil könyvkultúra (1914–1949). Doktori disszertáció. Miskolci Egyetem, 2010. Kézirat.
4. 1878:V. tc. XIV. fejr. A szemérem elleni büntettek és vétségek, 248. §; 1914:XIV. tc. A sajtóról; 1929: VII. tc. <http://www.1000ev.hu>
5. BFL VII. 18.d. (Budapesti Királyi Ügyészség, büntetőpercek iratai, 1907–1950) 05/174 – 1925. B. XLVI. 8115/29–1921; Almanach a Nemzeti Szalon Nyugdíj Intézete javára (Képzőművészeti Lexikon). (Szerk. Déry Béla, Bányász László, Margitay Ernő) Nemzeti Szalon, Bp., 1912. 180. Ezúton mondok köszönetet Tony Feketének (Tony Fekete Magángyűjtemény), Claudia Karolyinak (Die Österreichische Nationalbibliothek, Exlibris Sammlung) és Werner J. Schweiger osztrák művészettörténésznek (Lexikon des Modernen Kunsthandels im Deutschsprachigen Raum, 1905–1937, kézirat, várható megjelenés 2011), hogy Kellnerrel kapcsolatos adataikat megosztották velem.
6. BFL. VII. 2.e. Cg. (Cégbírósi iratok) 9001. Kellner István amatőr könyvkereskedése; Kellner István könyvesboltjának kiállítása az Ernst-Múzeumban. K.n. Bp., 1919. 3–4.
7. I. m.; Stefan Kellner Buchhandlung Budapest. Livres illustrés des 18-20e siècles. Graphik. Katalog 1. Stefan Kellner, Bp., é. n. [1920?]; Moderne Deutsche Vorzugsdrucke. Französische und Englische Werke des XVIII-XX. Jahrhundert. Original Graphik. Katalog 2. Stefan Kellner, Bp., é. n. [1921?].
8. Moderne Deutsche ... i.m. 103 (840. tétel), 89–92, 93; Kellner István könyvesboltjának... i. m. 25 (97. tétel).
9. Júlia és a nők. K. n., h. n., é.n. Vö. Császtyva Tünde: Éjjeli lepkevadász. Bordélyvilág a történeti Magyarországon. Osiris, Bp., 2009. 334, 340, 343.
10. BFL. VII. 18.d 05/488 – 1926. Kovács Sándor detektív jelentése 1920. dec. 14, 24; Kellner István és Glock Rezső tanúvallomási jegyzőkönyve, 1920. dec. 22., 23.
11. Júlia és a nők. i.m.
12. BFL. VII. 18.d 05/488 – 1926. Kovács Sándor detektív jelentése, 1920. dec. 14., 24. Egy egyszerűbb papírkötésű könyv 1920-ban 180–200 koronába, míg egy exkluzív amatőr-bibliofil kötet 1000–2000 koronába került. Vö. Farkas Judit: i. m.
13. BFL. VII. 18.d 05/488 – 1926. Kellner István tanúvallomási jegyzőkönyve, 1920. dec. 22.
14. BFL. VII. 18.d 05/488 – 1926. 55382.
15. VII. 18.d 05/488 – 1926/ B.XI. 5913/6/1926; B.I.6296/1927/14.
16. Arthur Paunzen: 15 Aktzeichnung. Original lithographien. Erster Kellnerdruck. Verlag Stefan Kellner, Bp., 1919.
17. Becker Báb. Zehn Original Lithographien von Imre v. Santho. Erster Kellner Privatdruck. Stefan Kellner Verlag, Bp., 1920.
18. BFL. VII. 18.d 05/174 – 1925. B. XLVI. 8115/29–1921.
19. Uo.
20. Santho Imre (1893–?) festőművész Magyarországon elsősorban rajzolóművészként, karikaturistaként, plakáttervezőként és reklámgrafikusként volt tevékeny. Többek között a Röpke Lapokban és a Színház és Divatban jelentek meg grafikái. Külföldön divatrajzaival, de különösen divatfotóival szerzett hírnevet, utóbbiak több színvonalas divatlapban láttak napvilágot (Vogue, Die Dame, Silberspiegel). Pillanatfelvétel Santho Imréről, aki „bejárta hétszer a világot” és most hazajött hor-

- gászni. (Interjú). Film, Színház, Irodalom 1943. aug. 20–26., 34. sz. n. Erotikus illusztrációit I. de Chanteau álnéven készítette. Vö. Magyar Erotika. Hungarian Erotica. PolgArt, Bp., 2002. 90–102.
21. Vö. Császtvay Tünde: i. m. 90–91, 318–319. Becker Béby (1896–?) a peres iratokban hol Erzsébet, hol pedig Ervina keresztnévvel szerepel.
22. Becker Bábó: i. m.
23. BFL VII. 18.d 05/174 – 1925. B. XLVI. 8115/29–1921. A következő idézetek is innen származnak.
24. BFL VII. 18.d 05/174 – 1925. 161. B. 3006/1924/38. 1924. jún. 10.
25. BFL VII. 18.d 05/174 – 1925. 22442/1925. Vö. 1914:XIV. tc. 33. §.
26. BFL. VII. 2.e. Cg. 8725/4. Kellner Albert cége. A pontos dátum egyelőre (1927 előtt) nem ismert.
27. BFL. VII. 2. e. Cg. 9001; Schweiger 2011.
28. Pillanatfelvétel... Film, Színház, Irodalom 1943. aug. 20–26., 34. sz. n; BFL VII. 18.d 05/174 – 1925. B. XI. 8115/1921/56.
29. BFL VII. 18.d 05/174 – 1925. 16 B. 1987/1926/49.

